

ІВАН СЦЯПАНАВІЧ ЛУПІНОВІЧ

(Да 90-годдзя з дня нараджэння)

Акадэмік Іван Сцяпанавіч Лупіновіч нарадзіўся 23 чэрвеня 1900 г. у беднай сялянскай сям'і ў мястэчку Шацк Ігуменскага павета Мінскай губерні. Бацькі займаліся адыходніцтвам і вялі дробную сялянскую гаспадарку. Давялося паспрабаваць парабкоўскага хлеба і будучаму акадэміку.

Вялікую Кастрычніцкую сацыялістичную рэвалюцыю ён сустрэў ва ўзросце амаль 18 гадоў. Бурлівая плынь важных гістарычных падзеяў вельмі паўплывала на Івана Сцяпанавіча. Адукацыю ён атрымаў у Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі, якая прадвызначала яго будучыню.

Пасля заканчэння семінарыі Іван Сцяпанавіч паступіў у Беларускі політэхнічны інстытут, на базе якога ў 1922 г. быў створаны Беларускі дзяржаўны інстытут сельскай і лясной гаспадаркі. Кіраўніцтва маладой рэспублікі здолела зацікавіць працай у гэтым інстытуце значную группу прафесуры, што адыграла важную ролю ў падрыхтоўцы кадраў навукі і ў жыцці Івана Сцяпанавіча. Разам з педагогічнай дзейнасцю выкладчыкі інстытута праводзілі значную работу па вывучэнні глебавага покрыва рэспублікі, заклікаючы да гэтага студэнцтва. Пад кіраўніцтвам вядомых глебазнаўцаў прафесараў В. Г. Касаткіна і Я. І. Афанасьева фарміраваўся і малады вучоны Іван Сцяпанавіч Лупіновіч, які потым развіў далей іх ідэі. В. Г. Касаткін стварыў першую схематычную карту глебавага покрыва Беларусі (у межах 1923 г.), дзе ёсьць і доля працы маладога вучонага.

Праз тры гады Беларускі інстытут сельскай і лясной гаспадаркі аўтадноўваецца з Горашкім сельскагаспадарчым інстытутам. У 1924/25 навучальным годзе сярод выпускнікоў аўтаданага інстытута быў глебазнаўца І. С. Лупіновіч, які ўжо паспей сябе добра зарэкамендаваць. З гэтага часу ён выконвае ававязкі прафесара, загадчыка кафедры агульнага земляробства сучаснай БСГА.

Навуковая дзейнасць І. С. Лупіновіча пачалася яшчэ ў студэнцкія гады. У 1923 г. у часопісе «Плуг» з'яўляецца яго першая публікацыя, у аснове якой ляжалі матэрыялы, атрыманыя ім пад час глебавых даследаванняў пад кіраўніцтвам праф. В. Г. Касаткіна, і якая была прысвечана праблеме вапнавання кіслых глеб Беларусі.

Шырокі спектр яго навуковых інтарэсаў. Як вучоны сакратар і кіраўнік рада навуковых экспедыцый, арганізаваных Саветам па вывучэнні прадукцыйных сіл (САПС) Акадэміі навук СССР, ён унёс істотны ўклад у тэорыю і практику прыродна-гістарычнага раяніравання на прыкладзе Урала, Паволжа, Пермской вобласці, Сярэдняга Паволжа і Прыкаспію, Кабардзінскай, Дагестанскай аўтаномных рэспублік і іншых рэгіёнаў краіны. Матэрыялы гэтых даследаванняў абагульнены ў працы «Прыродна-гістарычнае раяніраванне СССР» (1947), якая з'явілася асновай яго доктарскай дысертацыі, паспяхова абароненай 6 мая 1944 г. у Казанскім універсітэце.

Галоўная сутнасць гэтай працы — комплексны аналіз прыродна-еканамічных умоў рэгіёнаў краіны. Па сутнасці, тут, хоць і ў агульных рысах, даюцца экалагічныя аспекты раслінаводства, як мага больш поўны ўлік якіх — неабходная перадумова рацыянальнага прыродакарыстання,

Значэнне гэтых даследаванняў узрастаета па меры росту антрапагеннага ўздзеяння на навакольнае асяроддзе.

Больш чым дзесяцігадовая праца ў Акадэміі навук СССР з буйнымі вучонымі-акадэмікамі Струміліным, Брыкце, Шавяковым, Нямчынавым і іншымі аказала вялікі ўплыў на фарміраванне Лупіновіча як вучонага — арганізатора буйных навуковых калектываў.

У 1947 г. Іван Сцяпанавіч выбіраецца акадэмікам Акадэміі навук БССР і яе віцэ-прэзідэнтам. У сувязі з гэтым ён назаўсёды выязджает з Масквы і ўсё далейшае яго жыццё і навуковая дзейнасць праходзяць у Беларусі.

Навуковыя інтарэсы маладога акадэміка вызначаюцца задачамі сацыяльна-еканамічнага развіцця ўшчэнт разбуранай, але не пераможанай рэспублікі партызан. Яны шырокія і разнастайныя, аднак у цэнтры ўвагі заўсёды зямля-карміцелька, яе рацыянальнае выкарыстанне. Яшчэ ў даваенны перыяд цэлая школа глебазнаўцаў на чале з акадэмікам — заснавальнікам Акадэміі навук БССР Я. М. Афанасьевым і такімі выдатнымі вучонымі, як прафесары В. Г. Қасаткін і А. Т. Кірсанав, назапасіла багаты фактычны матэрыял (частка якога не загінула ў час вайны) па харектарыстыцы глебавага покрыва. Навуковае багацце гэтага запасу, яго развіццё і абагульненне былі ў цэнтры ўвагі акадэміка Лупіновіча. У кароткія тэрміны і невялікімі навуковымі сіламі ўдалося падрыхтаваць і выдаць два важныя дакументы: «Глебавую карту Беларусі» (1949) і манаграфію «Глебы СССР» (1952). Абодва гэтыя выданні выйшлі пад рэдакцыяй І. С. Лупіновіча і П. П. Рагавога.

Безумоўна, гэтыя працы былі далёкія ад дасканаласці, але і ў такім выглядзе яны адыгралі важную ролю, з'явіліся асновай больш глыбокай інвентарызацыі глебавага покрыва, аднаўлення беларускай школы глебазнаўцаў.

Іван Сцяпанавіч развіваў і паглыбляў асноўныя ідэі беларускай школы глебазнаўцаў, tym самым заклаўшы аснову аграррамысловай групіроўкі глебавых рознасцей, блізкіх па генезісу і ўмовах урадлівасці. Яго працу паспяхова працягвае цяпер у БелНДІГА група вучоных пад кіраўніцтвам чл.-кар. АН БССР М. І. Смяяна.

Істотны ўклад Івана Сцяпанавіча ў вывучэнне тарфяных глеб і іх урадлівасці. Пры даследаванні гэтых глеб яго папярэднікамі амаль не закраналася жыццё самой глебы, развіццё галоўнай яе уласцівасці — урадлівасці. Назапашаны матэрыял адносна гэтых глеб абагульнены Б. Д. Аношкай ў манаграфіі «Культура балот» (1934) і часткова ў працах А. Т. Кірсанава, Н. Ф. Лебядзевіча і інш.

Характэрная рыса даследаванняў І. С. Лупіновіча — увага да біяхіміі гэтих глеб і іх урадлівасці. Асноўныя вынікі даследаванняў прыведзены ў двух выданнях манаграфіі «Тарфяна-балотныя глебы і іх урадлівасць» (1952 і 1958). Разам з пазнавальнімі аспектамі яны стымулявалі цікавасць іншых даследчыкаў да ўрадлівасці названых глеб. Гэта знайшло адлюстраванне ў манаграфії С. Г. Скарапанава «Асваенне і выкарыстанне тарфяна-балотных глеб», выдадзенай у Мінску ў 1961 г. і перавыдадзенай на англійскай мове ў Іерусаліме ў 1968 г., а таксама ў яго ж манаграфіі «Расшыранае ўзнаўлечение ўрадлівасці тарфяных глеб» (1987) (у сааўтарстве), манаграфіі Я. І. Сянькевіча «Шляхі рэгулявання ўрадлівасці тарфяных глеб на поўначы» (1985) і інш.

З ростам інтэнсіфікацыі земляробства, а адпаведна і ўраджайнасці ўзрастаета роля мікраэлементаў. Апошняя гады свайго жыцця І. С. Лупіновіч прысвяціў вырашэнню гэтай праблемы, шырокая прыцягваў да даследаванняў маладыя навуковыя кадры. Вынікі гэтых даследаванняў яму абагульніць не давялося. Яны апублікаваны ў радзе артыкулаў.

Такім чынам, навуковыя інтарэсы акадэміка І. С. Лупіновіча маюць трох напрамкі: прыродна-гісторычнае рэйніраванне тэрыторыі СССР і звязаныя з гэтым аграррамысловая групоўка блізкіх па генезісу і ўмо-

вах урадлівасці глеб; прырода тарфяных глеб, іх характарыстыка і ўрадлівасць; роля мікраэлементаў у інтэнсіўным земляробстве. Па гэтых напрамках ён зрабіў важкі ўклад у тэорыю і практыку земляробства.

I. С. Лупіновіч виявіў вялікія навукова-арганізатарскія здольнасці на пасадах кірауніка рада экспедыцый савета па вывучэнні вытворчых сіл Акадэміі навук СССР (1938—1947), віцэ-презідента Акадэміі навук БССР (1947—1956), презідента Акадэміі сельскагаспадарчых навук БССР (1957—1961). На ўсіх гэтых і іншых участках працы ён зарэкамендаваў сябе выдатным арганізаторам навуковых калектываў.

Арганізованыя ім навуковыя форумы — сесіі, канферэнцыі, сімпозіумы, нарады — харкторызаваліся паўнатой раскрыцця праблем. У іх удзельнічалі вучоныя розных галін ведаў. У прыватнасці, у першыя часы наслываення гады фарміраваліся навуковыя асновы меліярацыі зямель Прыпяцкага Падесся.

Плённае супрацоўніцтва І. С. Лупіновіч і супрацоўнікі навуковых устаноў пад яго кіраўніцтвам наладзілі з Акадэміяй навук Украіны. Галоўная праблема, якая прыцягвала ўвагу акадэмій абедзюю рэспублік — праблема асваення Прыпяцкага Палесся. Цеснымі і такімі ж плённымі былі контакты з Акадэміяй навук Латвіі. Галоўная лінія гэтага супрацоўніцтва заключалася ў вывучэнні праблемы сістэм земляробства, рацыянальнага выкарыстання глебавых рэурсаў, мікраэлементаў у земляробстве.

Дастаткова плённымі былі сувязі з Акадэміяй науку ПНР. Быў пакладзены пачатак супрацоўніцтву з Акадэміяй сельскагаспадарчых науку ГДР, якое ў далейшым атрымала шырокае развіццё.

І. С. Лупіновіч, дэпутат Вярхоўнага Савета БССР, уваходзіў у склад Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі, членам якой ён быў з 1941 г.

Прыязнасць Івана Сцяпанавіча, яго паважлівыя адносіны да любога чалавека дапамагалі збліжэнню вучоных розных пакаленняў.

С. Г. СКАРАПАНАЎ